

Tokat Emek Piyasasında Kadın İşgücünün Konumunun Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi

Elif Özlem ÖZÇATAL^a

Özet

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyeti temel alan bir yaklaşım ile Tokat emek piyasasında kadın işgücünün konumunun araştırılması amaçlanmıştır. Tokat'da kadın işgücünün emek piyasasına katılım oranlarının çok düşük olduğu ve bu oranların yıldan yıla azaldığı tespiti araştırmanın önemli bir bulgusudur. Bu sonuç Tokat'da kadın işgücünün emek piyasaları ile yeterince bütünleşemediğini; erkek işgücüne göre emek piyasasındaki ikincil konumlarını göstermektedir. Bu sürecin tersine çevrilebilmesi için, kadınların emek piyasasına ve istihdama katılımını artırıcı, istihdamdaki kadınların durumlarını iyileştirici politikalar yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emek piyasası, kadın işgücü, toplumsal cinsiyet

Evaluation of the Female Labour Force in Tokat Labour Market by Gender Perspective

Abstract:

This study is aim to evaluate female labour position in Tokat's labour market by gender point of view. Labour participation rate for women in Tokat's labour force is very low, and has been decreasing year by year is the important finding of this study. This finding shows that the female labour force could not integrate the Tokat's labour force sufficiently and women's secondary position in the labour market compared to men's. The policies to increase female labour participation to the labour market and employment, and policies that improve the women workers' conditions has great importance to turn this process in opposite direction

Key Words: Labour market, female labour force, gender

1. Giriş

Ekonomik kalkınma, belirli bir dönem zarfında üretim faktörleri birimleri başına verimliliğin devamlı artması dolayısıyla bir ülkenin kişi başına gayri safi milli hâsılası veya gelirinde artışların olduğu bir süreçtir. Ülkelerin ekonomik kalkınmasında, üretim faktörlerinin yüksek düzeyde ve verimlilikte kullanılması temel şarttır. Bir ülkenin ekonomik yapısının ve gelişiminin en önemli belirleyicisi ve ekonomik kalkınmaya etki eden en önemli üretim

^a Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ozlem_elf@mynet.com, Tokat

faktörlerinden biri, o ülkenin nüfusunun işgücü içinde değerlendirilmesidir. Ülke nüfusunun işgücüne katılımının yüksekliği ülkede kaynakların etkin olarak kullanıldığına göstergesidir. İşgücüne katılımın yüksek olduğu ülkelerde üretim ve milli gelir artar, ülkenin genel refah düzeyi yükselir. Üretim faktörü olarak işgücünün kullanımında dünya genelinde kadınların aleyhine dengesiz bir durum söz konusudur. Dünya çapında kadınların işgücüne katılım oranı %52,4 iken, erkeklerin katılım oranı %78,8'dir. Kadınların istihdama katılım oranı %49,6 olup, erkeklerde bu oran %74'tür. Dünyada kadınların işsizlik oranı (%6,6) erkek işsizlik oranının (%6,1) üzerindedir (ILO, 2007). Kadınlar, emek piyasasında tarım ve hizmetler sektörlerinde düşük verimlilikteki iş ve mesleki alanlarda sıkışıp kalmışlardır. Sanayi istihdamındaki payları ise, erkeklerin çok altındadır. Kadınlar, genellikle düşük ücretli ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmaktadır. Kadın işgücü ile ilgili bütün bu göstergeler, aynı zamanda kadınların emek piyasasındaki özgül niteliklerini yansıtmaktadır: Kadınların işgücüne katılım, istihdam oranları düşük; işsizlik oranları ise yüksektir. İstihdamda bulunan kadınlar ise büyük oranda belli sektörlerde, düşük ücretli ve statüsü, sosyal güvencesiz ve sendikasıız işlerde çalışmaktadırlar. Kadın işgücünün emek piyasasındaki bu özellikleri, erkek işgücüne göre ikincil ve dezavantajlı konumlarını yansıtmaktadır. Kadınların emek piyasasına yetersiz ve dengesiz katılımı, diğer deyişle emek piyasasına tam katılmama-bütünleşememe durumları, ekonomik kalkınma sürecinde insan kaynağının kullanımındaki yanlışlıkları göstermektedir (Ecevit, 1992; Özer ve Biçerli, 2003). Bu durum ülkelerin ekonomik gelişmişliğini olumsuz etkilemektedir (Klasen, 1999). Kadın işgücünün bu ikincil konumu nedeniyle, kadınların emek piyasasına katılımlarının, toplumdaki konumlarını yükseltmesi ve güçlendirmesi yolunda yapacağı olumlu etkilerde sınırlı olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Tokat emek piyasasında kadın işgücünün konumunu incelemek; kadın işgücünün istihdama katılım özelliklerini tanımlamak ve açıklamaktır. Bununla birlikte Tokat İli genelinde kadınların emek piyasasına ve istihdama katılımını artırıcı, istihdamdaki kadınların durumlarını iyileştirici önerilerde bulunmak da çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Çalışmada kadınların emek piyasasına katılımı ve konumları toplumsal cinsiyeti temel alan bir yaklaşım ile ele alınmakta; çözümlenmeye toplumsal cinsiyet ve ataerkillik kavramlarını dâhil etmek büyük önem taşımaktadır. Kadınların emek piyasasındaki katkılarının ve görünürlülüklerinin

sağlanması, ancak kadına yönelik yapılan araştırmalarla mümkündür. Tokat emek piyasasında kadın işgücüne ait nicel veriler sınırlı ve yetersizdir. Ayrıca Tokat İli'nde kadın işgücü ile ilgili yapılmış bu tür bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenlerle, çalışma, kadınların Tokat emek piyasasındaki mevcut durumunu, emek piyasasına katılımlarını ve konumlarını ortaya çıkararak; bu alandaki bilgi birikimine katkı sağlayacak olması ve yerel emek piyasasında kadınların görünürlüğünü sağlaması açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın önemli sınırlılıklarından biri işgücü verilerine ilişkin farklılıklardır. Bunun nedeni ise Tokat emek piyasasına ait verilerin farklı istatistikî kaynaklardan sağlanabilmesidir. Tokat emek piyasasına ait 1980–2000 dönemini kapsayan veriler Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) 2000 Genel Nüfus Sayımı'nda bulunmaktadır. DİE (yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu)'nin sadece Tokat İli'ne ait istatistikî verilerinin olduğu Hanehalkı İşgücü Anketleri bulunmamaktadır^b. Bunun yanı sıra, emek piyasalarına ilişkin il ölçeğinde veri kaynakları oldukça sınırlıdır.

Bu çalışmada öncelikle konunun kuramsal çerçevesi işlenmiş ve çalışmanın kuramsal yaklaşımı açıklanmış, sonra genel hatlarıyla Türkiye emek piyasasında kadın emeğinin konumu değerlendirilmiştir. Daha sonra Tokat emek piyasasında kadın emeğinin konumu, toplumsal cinsiyeti temel alan bir yaklaşımla, ilgili istatistikî veriler ışığında incelenmiştir.

2. Kuramsal Çerçeve

Kadın işgücünün emek piyasasına sınırlı katılımını ve erkeklere göre ikincil konumunu açıklamak amacıyla geliştirilen çeşitli kuramlar vardır. Bu kuramlarda kadın işgücünün konumu değişik açılardan değerlendirilmekte, her yaklaşım bu konuya kaynakladığı kuramsal çerçevenin yönetsel penceresinden bakmaktadır.

Bu kuramlardan biri olan neo-klasik/beşeri sermaye kuramı; kadınları rasyonel, kendi çıkarını düşünen, tercih ve seçimlerinde özgür bir birey olarak varsaymaktadır. Kadınların, işgücü piyasasına katılım ve konumlarının, kadınların bilinçli seçimleri sonucu oluştuğu iddia edilmektedir. Kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasına girişte eğitim, deneyim ve verimlilikle ilgili farklı niteliklere ve tecrübelere sahip oldukları varsayılmaktadır. Kadınların işgücü

^b 2000 yılı sonrası için 2006 Hanehalkı İşgücü Anketleri İstatistikî Bölge Birimleri sınıflaması düzenlenmesinde ise, Tokat ili TR83 sınıflaması içinde Samsun, Çorum, Amasya ile birlikte ele alınmıştır. Bu illerin temel özelliği, "kalkınmada öncelikli yöre" kapsamı içinde bulunmalarıdır.

piyasadaki dezavantajlı konumu -daha az eğitilmiş ve daha basit çalışma alanlarına girmeleri-, evlilik ve/veya aile/çocuk bakımı sorumlulukları nedeniyle işgücü piyasasına katılımlarının kesintiye uğraması ve sona ermesi sonucu erkeklerden daha az tecrübeli olmaları ile açıklanmaktadır (Anker,1998; Blau ve Kahn, 2000: 77). Beşeri sermaye eksikliğine yol açarak kadınların düşük ücretli ve kısıtlı sayıda işte çalışmalarına, işe devamsızlıklarına ve işe ara vermelerine neden olan ev işi ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar, kadınların bireysel tercihlerine dayandırılmaktadır. Kuram, kadın işgücünün eşitsiz konumunu, sınıf, kültür ve cinsiyet gibi özelliklerden soyutlamaktadır. Emek piyasasında kadınlar açısından ortaya çıkan eşitsizlikler, kadınların rasyonel tercihlerinin sonucu olarak kabul edilmektedir. Kadınların emek piyasasındaki sınırlı katılımını ve eşitsiz konumunu, bireysel ve rasyonel tercihlere dayandırarak açıklayan neo-klasik/beşeri sermaye kuramı, kadınların emek piyasasındaki eşitsiz konumunu haklı çıkartmaya yönelik çözümler sunarak bu eşitsizliğin üretilmesine de hizmet etmektedir (Abelda, 1997).

Emek piyasasının bölünmesi kuramı, mevcut ekonomik yapı içindeki emek piyasasını birincil ve ikincil emek piyasası şeklinde incelemektedir. Birincil piyasadaki işler; yüksek ücretli, iyi çalışma koşulları olan ve iş güvencesine sahip işlerdir. İkincil emek piyasasındaki işler ise, kötü çalışma koşullarının, düşük ücretlerin bulunduğu işlerden oluşmaktadır. Yükselme olanakları ve iş güvencesi zayıftır. Sendikal ve sosyal haklardan yararlanma sınırlıdır. Kentte yaşayan kadınlar ve göçmen emekçiler daha çok bu piyasada çalışmaktadırlar. Emek piyasasında kadınlar rekabet etmeyen/edemeyen grubu oluşturduğu için ücreti düşük, işten atılma olasılığı yüksek, düzensiz, yarı-zamanlı, sosyal güvencesiz işlerin yer aldığı ikincil işgücü piyasasına dâhil olurlar (Anker, 1997).

Marksist yaklaşım çerçevesinde kadınların emek piyasasındaki konumuna yedek işgücü ordusu kuramı ile açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Sermaye birikiminin artması, kâr oranlarının yükseltilmesi üzerine kurulu kapitalist üretim biçimi, bir yedek işçi ordusunun varlığını zorunlu kılmaktadır. Kadınlar da yedek ordunun üyeleri olarak, kapitalist üretim biçiminde ucuz, kolaylıkla idare edilebilen, evcil, uysal, sendika bağlantısı zayıf ve kolayca işten çıkarılabilen esnek işgücü olarak kullanılmaktadır^c. Kuram kadın işgücünün

^c Özellikle evli kadınlar, yalnızca ihtiyaç olduğunda, belli nitelikleri nedeniyle kapitalist sistem için uygun işgücü olmaktadır: İlk olarak evli kadınlar, kocalarının para kazanması nedeniyle

erkeklerle göre ikincil konumlarını; kadınların düşük ücretli, düşük statülü işlerde yoğunlaşmasını; kadınların sanayinin belli bazı kesimlerinde düşük konumlu işlerde yoğunlaştıklarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Kadın işgücü yedek sanayi ordusu içinde niteliği değişmeyen ve sadece sermayenin gereksinimine göre emek piyasasına katılan veya ayrılan bir grup olarak görülmektedir.

Feminist kuram, kadınların emek piyasasında konumunu sorgularken, işyerindeki ve ailedeki ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel faktörlerin çok boyutlu etkileşimine ve bu etkileşim sonucu ücret düzeyi, istihdam ve mesleki konum açısından ortaya çıkan farklılaşmalara odaklanmaktadır. Kadınlar, beşeri sermaye yatırımı, işgücü piyasasına katılım ve meslek seçimi kararlarını özgür olarak verememektedir. Kültürel toplumsal rol ve önyargılar ve ailedeki işbölümü bu kararı biçimlendirmektedir (Abelda, 1997). Çoğu kadın, zorunlu olduğu için çalışırken, toplumsal cinsiyete dayalı sorumluluklarına bağlı karar vermek zorunda kalmaktadır. Kadınların hangi işte, hangi pozisyonda ve ne kadar süre çalışacağını, bu sorumlulukları belirlemektedir (Peterson ve Lewis, 1999: 500–511).

Feminist analizde, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet temelli işbölümü ve ataerkillik kadın işgücünün konumunu çözümlemede temel kavramlar olmaktadır. Toplumsal cinsiyet cinsel kimliğin toplumsal kurgulanışını anlatır ve biyolojiye bağlı değildir; toplumda var olan kültürel, dini, ideolojik sistemlerin güçlendirdiği, geniş bir toplumsal işbölümünün görüntüsü olarak ortaya çıkar. Cinsiyete dayalı işbölümü ise, kadın ve erkek arasındaki işbölümünün, hem cinsel hem de toplumsal ve kültürel yapısını ifade eder (Taborga ve Leach, 2000). Bu işbölümü, kadına ev içi çalışma ya da üremeye ilişkili, erkeğe de kamusal ya da üretimle ilişkili yükümlülükleri getirir. Cinsiyete dayalı işbölümü, kadına ev içinde gerçekleştirilmesi gereken işleri (ev işi, çocuk bakımı) erkeğe de ev dışındaki işleri (evin geçimini sağlama) vermiştir. Bu işbölümünde, kadının ev içi çalışmayla yükümlü tutulması; işgücü piyasasında düşük ücretli işlerde çalışması; kadınların belli sanayi sektörlerinde yoğunlaşması, belli mesleklere yönlendirilmesini, kadınların vasıfsız işlerde ve hiyerarşi ve otorite bakımından düşük konumlarda bulunması sonucunu getirir (Mackintosh, 1981). Ataerkillik kavramı ise, maddi

düşük ücreti kabul etmektedir. İkinci olarak ise, ev işleri, çocuk bakımı ve kocalarının bakımıyla ilgilendiklerinden işten çıkarılmayı daha kolay kabul etmektedir (Sinclair, 1991: 9–10)

temeli olan ve erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurmalarını sağlayan hiyerarşik ilişkiler ve erkek erkeğe dayanışmayı içeren toplumsal ilişkiler dizisi olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemin getirdiği ilişkiler, kadınların evde ve işgücü piyasasında ikincil konumuna sebep olmaktadır. Kadınların ev dışındaki emeği de erkekler tarafından denetlenerek işgücü piyasasında ücretli bir işte çalışmaları engellenmekte ya da erkeklerin seçtiği işlerde çalışmalarına izin verilmektedir (Harttman, 2006).

Bu çalışmada benimsenen kuramsal yaklaşım çerçevesinde kadınların emek piyasasında konumu toplumsal cinsiyeti temel alan bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Bunun nedeni ise Türkiye’de kadınların çoğunluğu toplumsal yaşamın hemen tüm ilişkilerinde (evde-çalışma yaşamında) ataerkil egemenlik yapılarının yoğun baskısı altında bulunmaktadır. Kadınlar için ev içi alan, çalışma yaşamı toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve ayrımcılıkları barındırmaktadır. Bundan dolayı, toplumsal cinsiyet ve ataerkil ideolojiyi analize dâhil eden yaklaşımın emek piyasasında kadın işgücünün konumunu açıklamada yetkin olduğu düşünülmektedir.

3.Türkiye Emek Piyasasında Kadın İşgücünün Konumu

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye’de de kadın işgücünün emek piyasasına katılım oranları, erkeklerin hep gerisinde kalmıştır. Türkiye’de 1990–2006 yılları arasında kadınların işgücü piyasasına katılım oranları incelendiğinde (Tablo–1), genel bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Fakat bu düşüş eğilimi, erkeklerin işgücüne katılım oranlarındaki düşüş eğiliminden daha hızlıdır. Kadınların 1990 yılında Türkiye genelinde %34,1 olan işgücüne katılım oranı 2000 yılında %26,6’ya 2006 yılında ise %24,9’a düşmüştür. Erkeklerde ise aynı oran yıllar itibariyle sırasıyla %79,7, %73,7 ve %71,5’tir.

Tablo-1 Türkiye’de 1990–2006 Yılları Arasında İşgücüne Katılımı (%)

Yıllar	Toplam	Türkiye		Kent		Kır	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1990	56,6	79,7	34,1	76,8	17,1	83,0	52,0
1995	54,1	77,8	30,9	74,2	16,7	82,6	49,2
2000	49,9	73,7	26,6	70,2	16,9	77,2	39,7
2005	48,3	72,2	24,8	71,5	19,3	73,5	33,7
2006	48,0	71,5	24,9	70,8	19,9	72,2	33,0

Kaynak: TÜİK, (1990, 1995, 2000, 2005, 2006a), Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları,

Kadınların işgücüne katılma oranının düşmesinin gerisinde yatan önemli bir neden kırdan kente göç ve tarım sektörünün küçülmesidir (Ecevit,

2008). Kadınların kırsal alandaki işgücüne katılımında 1990–2006 yılları arasında % 19'luk (%52'den %33'e) bir düşüş gerçekleşmiştir. Kırsal alanda tarımsal üretimde yoğunlaşan kadın işgücü, tarım istihdamının daralması ile emek piyasası dışına çıkmaktadır. 1990–2006 döneminde kentsel alanda kadınların işgücüne katılım oranları %17,1'den çok sınırlı bir artışla %19,9'a yükselmiştir. Kentlerde kadın işgücündeki bu sınırlı artış tarımdan kopan kadın işgücünü telafi edecek boyutlarda değildir.

Göç sonucu kente gelen kadın, eğitim düzeyinin yetersizliği nedeni ile zaten sınırlı olan istihdam olanaklarından yararlanamamaktadır. Var olan ataerkil kültürel değerler de kadını, öncelikle annelik/eşlik görevlerinden sorumlu tutmakta, kadının çalışması hoş karşılanmamaktadır (Toksöz, 2007; Özyeğin, 2005). Kente göç, kadınları, ücretsiz aile işçiliği statüsünden çıkartarak ev kadınlığı statüsü ile işgücüne dâhil olmayan nüfus kategorisine itmektedir. 2006 yılı verilerine göre ev işiyle meşgul olduğu için işgücüne dâhil olmayan kadınların oranı %65,2 iken, erkeklerde işgücüne dâhil olmama nedeni olarak ev işiyle meşgul kategorisi söz konusu değildir. Kadınlar için ev kadınlığı oranının yüksekliği, toplumsal cinsiyet temelli işbölümünün Türk toplumunda ne kadar keskin olduğunun açık bir göstergesidir.

2006 yılı verilerine göre kentsel alanda, kadınların işgücüne katılım oranları 20–24 yaş grubunda (%29,6) ve 25–34 yaş grubunda (%28,2) daha yüksektir (TÜİK, 2009). Kentsel alanda kadınların yaşları ilerledikçe, özellikle 30'lu yaşların ikinci yarısı ile birlikte- işgücü piyasasından çıkmaya başladıkları görülmektedir. 40'lı ve 50'li yaşlarda kadınların işgücüne katılımı iyice düşmektedir^d. Kadınlar, belli yaş gruplarında, (özellikle) evlendikten ve çocuk sahibi olduktan sonra, işgücü piyasasından çekilmekte ve bu çekilenlerin çok azı işgücü piyasasına geri dönmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli işbölümünde kadına verilen anne ve eşlik rolleri, kadınların, belli bir yaş grubundan sonra işgücü piyasasından ayrılmasına yol açmaktadır.

Kadınların eğitim düzeyi ile birlikte, işgücüne katılım oranlarında da artış olduğu gözlenmektedir. 2006 yılı verilerine göre, kentsel alanda kadınların işgücüne katılım oranları, okur-yazar olmayanlarda %5,6; lise altı eğitimlilerde

^d Uluslararası literatürde kadınların işgücü piyasasına katılımı (M modeline göre), 20–24 yaş grubunda zirveye ulaşmaktadır. Daha sonra evlilik, ev işleri ve çocuk sahibi olma gibi nedenlerle düşen katılım, 40'lı yaşlarda ilk zirveye ek olarak ikinci kez zirve yapmaktadır (Plagenta, 1997). Türkiye'de ise, yaşa göre kadınların işgücüne katılımında, iki zirveli M modelinden farklı tek zirveli model söz konusudur (Toksöz, 2007).

%13,4; lise ve dengi mesleki eğitim alanlarda %30,6 ve yüksek öğretim mezunlarında ise %69,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2009).

Kadınların istihdamının sektörlere göre dağılımına bakıldığında, 2006 yılı için toplam kadın istihdamı içinde tarım sektörünün payı %48,5, hizmetler sektörünün payı %36,5, sanayi sektörünün payı %15'dir (TÜİK, 2009). Kadın işgücü açısından en önemli istihdam alanı hala tarımdır. 2006 yılında istihdamda olan kadın işgücünün işteki durumlarına bakıldığında, %39'unun ücretsiz aile işçisi olduğu görülmektedir. Oysa erkeklerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranı sadece %6'dır. Ücretsiz aile işçiliği kırsal kesimde kadınlar için %76,8'lere kadar çıkmaktadır (TÜİK, 2009).

İstihdam edilen kadınların meslek gruplarına göre dağılımına bakıldığında, kadınlar, en fazla (%38,9) tarım, hayvancılık vb. işlerde istihdam edilmektedir. Bunu imalat sanayi ve hizmetlerdeki niteliksiz işler (%16,1) izlemektedir. Aynı mesleklerde istihdam edilen erkeklerin oranı sırasıyla %17,3 ve %12,6'dır. Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan kadınların oranı %8,6 iken erkeklerde bu oran %5'de kalmaktadır. Kanun yapıcı, müdür grubunda ise kadınların oranı %2,7, erkeklerin oranı %11,3'dür (TÜİK, 2006b:166). Üst kademe ve karar mercilerindeki istihdamda da erkekler çoğunluğu oluşturmaktadır. Kadınların, ev içinde toplumsal cinsiyet temelli işbölümünden kaynaklanan, kendilerinden beklenen görevlerin hizmet içi eğitim olanaklarından yararlanmalarını sınırlandırması, ataerkil zihniyet kalıplarının hizmet içi eğitimde, yükselmelerde erkeklerle öncelik verilmesini onaylayan bakış açısı, bu grupta kadın sayısının çok düşük olmasının nedenleridir (Özkaplan ve Serdaroğlu, 2004).

Türkiye emek piyasasında erkeklere göre kadın işgücünün işsizlik oranları çok yüksektir. Kadınlar için işsizlik, kentlerde büyük bir sorun olmaktadır. 2006 yılı için kentte kadın işgücünün işsizlik oranı %16,4 iken erkeklerde bu oran %10,9'dur. Ülkede yaratılan istihdam olanaklarının sınırlı olması ve bu iş olanaklarından da öncelikle erkeklerin yararlanması; kadınların, aile sorumlulukları yüksek, işe devamlılıklarının az olarak değerlendirilmelerine yönelik derin önyargılar sonucu kadınların işverenlerce daha az talep edilmesi gibi nedenler kadın işsizliğinin artmasında önemlidir (Eyüboğlu, Ayşe vd., 2000; Toksöz, 2007).

4.Tokat Emek Piyasasında Kadın İşgücünün Konumu

4.1. İşgücüne Katılma Oranı

Türkiye emek piyasasında kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerin gerisindedir ve yıllar itibariyle düşmektedir. Bu durum, ulusal emek piyasasının bir uzantısı olan Tokat yerel emek piyasası için de geçerlidir. Tokat'ta 1980 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %80,4 iken, 2000 yılında %69,6'ya düşmüştür. Aynı dönemde kadınların işgücüne katılım oranı ise %61,7'den %48,8'e gerilemiştir. TÜİK Bölge Birimleri Sınıflamasına Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre bölgesel düzeydeki verilere göre Tokat bölgesinde erkeklerin işgücüne katılma oranı 2004 yılında %75,1, 2005 yılında %74 ve 2006 yılında %73,2 iken kadınlar için bu oran yıllara göre sırasıyla %44,7, %39,8 ve %37,1 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2007: 105). Erkeklerin ve kadınların işgücüne katılım oranları arasında büyük fark bulunmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılımında sınırlı bir düşüş yaşanırken, kadınların işgücüne katılımı sürekli düşmektedir.

Tablo-2. 1980-2000 Döneminde Tokat'ta İşgücüne Katılım (%)

	1980	1985	1990	2000
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	61,7	60,4	58,3	48,8
Erkeklerin İşgücüne Katılım Oranı	80,4	81,6	80,0	69,6

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 52

Ekonomik politikalarındaki değişiklikler ile birlikte köyden kente göç olgusu bu durumun en önemli nedenlerindedir. 2000 yılı verilerine göre, il içinde yerleşim yerleri arasında göç edenlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Göç edenlerin %48'i kadın, %52'si ise erkektir. Özellikle köylerden, Tokat il ve ilçe merkezlerine göç edenlerin oranı yüksektir. Köylerden il merkezine yapılan göçlerde kadınların oranı %15,2, erkeklerinki %19,2; köylerden ilçelere yapılan göçlerde, kadınların oranı %26,7 iken, erkeklerin oranı %27,9'dur (TÜİK, 2005: 51-57). İş arama/bulma, erkeklerin göç etme nedenleri arasındaki en belirgin nedendir. Bunu, tayin/atama, eğitim, evlilik izlemektedir. Kadınlar arasında hanehalkı bireylerine bağlı göç ilk sırayı almaktadır. Evlilik ve eğitim gibi nedenler bunu izlemektedir (TÜİK, 2005: 99). Köyden kente yapılan bu göçler, kentin çekiciliğinden daha çok, kırsal alanda yoksullaşan insanların çaresizliğinden kaynaklanmaktadır. Tokat'ta tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı yapısı, tarımda verimlilik düşüklüğüne sebep olmaktadır Verimliliğin düşüklüğü ve üretim maliyetlerinin artması (mazot, gübre, tarım ilacı ve tohumluk fiyatlarındaki artışlar), kırsal alanda yaşayanların tarımsal üretimden yeteri kadar gelir elde edememesine yol açmaktadır Yoksullaşan aileler, kırdan il, ilçe ve büyük şehir merkezlerine göç etmektedir (Tokat İl Gelişme Planı,

2003; Topbaş ve Yalçın, 2005: 59; Tokat İl Brifingi, 2007: 63). Kadın açısından kırdan kente yapılan göç, aileye bağlı olarak gerçekleşmektedir. Kadınlar, ailenin yoksulluğu ve babanın, ağabeyin, eşin işsizliği nedeniyle kente gelmektedir. Göç süreci, kadınların işgücü piyasasına katılımını olumsuz etkilemektedir. Kadınların işgücüne katılım oranları sürekli düşmektedir. Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, kente göç ettiğinde emek piyasasına katılamamaktadır. Kadınlar, kente geldiklerinde işgücü piyasasına girmek yerine, “ev kadınlaşması” sürecine girmektedir (İlkkaracan,1998:287). Köyde ev işleri ile birlikte tarımsal alanda ücretsiz aile işçisi statüsünde aktif olarak çalışan kadınlar, düşük eğitim düzeyi nedeni ile kentsel işgücü piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip değildir. Bunun yanı sıra düşük eğitilmiş ve vasıflı kadınların emek piyasasına katılması kendi bireysel kararlarından çok ailenin erkek bireylerinin iznine bağlıdır (Eyüboğlu vd., 2000). Ataerkil kültürel değerlere göre kadının ev dışında çalışması erkeğin evin geçimini sağlama konumuna ve kadın üstündeki denetimine bir tehdit olarak görülmektedir. Bütün bu sosyo-kültürel değerler kadın işgücünün emek piyasasına katılımını engellemekte, kadınların, kentte sadece ev işleri ile yetinmesine yol açmaktadır. Tokat'ta 1980 yılında ev kadınlığı nedeniyle işgücüne dâhil olmayanların sayısı 64.838 iken, 2000 yılında 111.614'e çıkmıştır (DİE, 2002: 56). Erkeklerde ise hiçbir yıl için bu kategori yoktur. 2000 yılı verilerine göre öğrencilik (%56,8), erkeklerin işgücüne dâhil olmama nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Bunu emeklilik kategorisi (%23,1), takip etmektedir.

Eğitime devam etme nedeniyle işgücüne dâhil olmama durumu kadınlarda erkeklerle karşılaştırıldığında daha düşük oranlardadır. 2000 yılında öğrencilik nedeniyle işgücüne dâhil olmayan kadınların oranı %24,3'tür. Eğitim fırsatlarına ulaşım açısından Tokat'ta kadınlar, erkeklerin gerisindedir. 2001–2002 eğitim yılı verilerine göre, kadınların ilköğretimde okullaşma oranı %71,1 iken erkeklerde %78,1; kadınların ortaöğretimde okullaşma oranı %22 iken erkeklerde %30; kadınların mesleki ve teknik lisede okullaşma oranı %9,3 iken erkeklerde %24,9'dur (Ertuğrul, 2004: 20). Erkek çocukları, ailenin refahının ve geleceğinin garantisi olarak görülmektedir. Bu nedenle, erkek çocukların eğitim ve öğretim olanaklarını kullanımı kolay olmaktadır. Kız çocuklarının ‘evinin kadını’ olacaklarına yönelik yerleşik toplumsal düşünce, kız çocuklarının eğitim

yoluyla meslek edinmelerine gerek olmadığı şeklindeki görüşlerin gelişiminde etkilidir.

Tokat'ta yaş gruplarına göre işgücüne katılım oranına bakıldığında (Tablo-3) kadınlar, işgücüne il ve ilçe merkezlerinde 20-24; 25-29 ve 30-34 arası yaş gruplarında daha fazla katılmaktadır. Bu yaş gruplarında kadınların işgücüne katılım oranları il merkezinde sırasıyla, %18,9; %19,6 ve %19,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yaş gruplarında ilçe merkezlerinde kadınların işgücüne katılım oranları (il merkezine göre daha düşük olmakla birlikte en yoğun olarak bu yaş gruplarında görülmektedir) %16,2; %14,0 ve %11,4'tür. Kadınların il ve ilçe merkezlerindeki (genel olarak) işgücüne katılım oranları 20-24 yaş gruplarında zirveye ulaşmaktadır. Sonraki yaş gruplarında ise evlilik ve çocuk sahibi olma durumunda işgücü piyasasından çekilmektedirler. 25-29 ve 30-34 yaş gruplarında 20-24 yaş grubu ile karşılaştırıldığında işgücü piyasasına katılımda küçük oranlarda da olsa artış olduğu görülmektedir. Bu artış, aile içi işbölümü sorunlarını çeşitli yollarla -özellikle geleneksel dayanışma yolları çerçevesinde- çözebilen kadınların, işgücü piyasasına girmek için ikinci bir girişimde bulduklarını göstermektedir.

Tablo-3 Tokat'ta Yaşa Grubuna Göre İşgücüne Katılım, 2000 (%)

Yaş Grubu	İl Merkezi		İlçe Merkezleri Toplamı		Köyler	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
12-14	2,5	0,9	2,2	1,2	21,0	31,4
15-19	30,6	9,5	26,0	9,4	64,1	76,5
20-24	70,0	18,9	64,6	16,2	93,2	96,5
25-29	87,9	19,6	81,1	14,0	97,8	97,5
30-34	93,4	19,2	85,2	11,4	99,0	97,8
35-39	94,1	14,3	86,8	10,0	99,4	97,9
40-44	90,1	9,8	80,0	8,0	99,4	98,3
45-49	77,1	6,3	67,2	5,1	99,0	98,9
50-54	52,1	3,5	45,4	2,7	98,8	99,0
55-59	33,6	1,6	32,5	2,3	99,0	99,3
60-64	23,5	1,8	21,0	1,9	98,7	99,1
65 +	12,8	0,5	13,3	1,0	80,5	74,0
Toplam	60,4	11,%	51,8	8,3	84,9	86,9

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 128, 132.

Tokat'ta kadınların evlilik ve çocuk sahibi olma nedenlerinden dolayı işgücü piyasasından çekilmeleri, çocukların okul yaşına gelmesiyle birlikte piyasaya geri dönmeleri, yaş gruplarına göre M-modeli olarak anılan ikili zirveli eğriden farklı olmakta ve tek zirveli eğri olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlilik

ve çocuk bakımı kentlerde kadınların işgücü piyasasına katılımlarını olumsuz etkilemekte ve kadınlar evlenene ve çocuk sahibi olana kadar emek piyasasında kalmakta, daha sonra ayrılmaktadır. Kadınların kentsel alanda, işgücüne katılım oranlarının yaş gruplarına göre oluşan farklılığı, toplumsal cinsiyet temelli işbölümündeki görevlerinin (eş ve annelik), emek piyasasına katılımında ne kadar önemli bir belirleyici olduğunun bir göstergesidir.

Köylerde kadınların işgücüne katılımı, 20–24 yaş grubu ile birlikte yoğunlaşmaya başlamakta ve bu yoğunlaşma 60’lı yaşların ikinci yarısına kadar devam etmektedir. Kırsal alanda kadınlar, çalışma koşullarını ev işi ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları ile bağdaştırmaktadır^e.

Tablo-4 Tokat’ta Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım, 2000 (%)

Eğitim Durumu	İl Merkezi		İlçe Merkezi		Köyler	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	28,4	2,0	27,8	2,6	88,6	91,5
Bir okul bitirmeyen	11,8	1,7	11,7	2,0	50,3	56,4
İlkokul mezunu	68,7	4,3	57,3	4,9	94,4	93,7
İlköğretim mezunu	6,4	2,6	7,1	2,4	31,3	38,6
Orta veya dengi meslek okulu	75,2	11,1	64,5	8,6	91,9	89,6
Lise veya dengi meslek okulu	64,8	26,6	64,2	20,8	86,1	80,2
Yükseköğretim mezunu	84,0	71,3	79,2	66,2	92,2	84,2
Toplam	60,3	11,0	51,8	8,3	84,9	86,9

Kaynak: DIE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 138–139

Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe, işgücüne katılım oranları artmaktadır. Tokat il merkezinde okur-yazar olmayan kadınların %2,0’si; okur-yazar olan fakat bir okul bitirmeyen kadınların %1,7’si ve ilkokul mezunu olan kadınların %4,3’ü işgücüne katılmaktadır (Tablo-4). İlçe merkezinde aynı grupta yer alan kadınlar il merkezine göre çok küçük farkla da olsa işgücüne daha yoğun katılmaktadır. Okur-yazar olmayan, ilkokulu terk etmiş ve ilkokul mezunu kadınların işgücüne katılım oranları düşük, ilkokul üstü eğitim almış kadınların işgücüne katılım oranları görece yüksektir. Eğitim düzeyi arttıkça kentsel alanlarda kadının işgücüne katılımında olumlu yönde gelişim gözlenmektedir. Yüksek öğretim mezunları düzeyine gelindiğinde kadınların işgücüne katılım oranları %66’nın üzerine çıkmaktadır. Kırsal alanda kadınlar eğitim düzeylerinden bağımsız olarak üretime katılmaktadır. Kırsal alanda okur-yazar olmayan (%91,5) ve bir okul bitirmeyen (%56,4) kadınların işgücüne

^e Örneğin, küçük çocuğunu çalıştığı tarlaya götürebilmektedir. Bu durum, kırsal alanda kadınların her yaş grubunda işgücüne katılım oranlarının yüksek olmasına yol açmaktadır.

katılım oranlarının yüksekliği dikkat çekicidir. Tarımsal üretimdeki yükümlülükleri, evlenme yolu ile bir erkeğe bağımlı olacakları ve ev geçindirme yükümlülükleri olmadığı yönündeki ataerkil zihniyet kalıpları, kadınların eğitime devam etmeleri önünde engel teşkil etmektedir. Erkek çocukları, eğitim olanaklarına ulaşmada daha ayrıcalıklıdır.

Lise veya dengi meslek okulu mezunu ve lise altı eğitim düzeyine sahip kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğü, (Türkiye geneline uygun olarak) ilk ve orta öğretimin, genç kız ve kadınları, işgücü piyasasının talep ettiği becerilerle donatmadığı olgusunu göstermektedir. Erkeklerde lise ve lise altı mezunların işgücüne katılım oranları, kadınlarınkinden daha yüksektir. Erkeklerin toplumsal rollerine (eve ekmek götüren) uygun olarak bir işe girmesi beklenmektedir. Bu nedenle, lise mezunu erkekler, lise eğitiminin işyeri ihtiyaçlarına karşılık vermemesinden dolayı bulabildikleri her türlü işi yapmaktadır. Buna karşın, lise mezunu kadınların, ancak kendileri için uygun görülen işlerde çalışması beklenmektedir. Kadınlara uygun görülen bu işlerin ildeki sayıca sınırlılığı, kadınların işgücü piyasasına katılımlarını sınırlamaktadır.

4.2.İstihdamın Sektörel Dağılımı

Tokat emek piyasasında, istihdamın kadınlar ve erkekler arasındaki sektörel dağılımı, önemli dengesizlikleri ve eşitsizlikleri açığa çıkarmaktadır. 1980–2000 yılları arasında erkeklerin istihdamının sektörel dağılımında önemli değişiklikler gözlenmektedir. Dönem başında erkeklerin istihdamının %70,8'i tarım sektöründe iken dönem sonunda %59,7'ye düşmüştür (Tablo–5). Kadınların 1980'de tarım sektöründeki istihdamın payı %94,4 iken 2000 yılında %93,5 olmuştur. Tokat'ta tarım sektörü kadın işgücünün en çok yoğunlaştığı sektördür ve bu sektörde istihdam edilen kadın oranı Türkiye ortalamasının çok üstündedir. 1980–2000 döneminde, erkeklerin toplam istihdamı içerisinde hizmetler sektörünün ağırlığı %17,1'den %27,8'e çıkmıştır. Kadınların toplam istihdamı içerisinde hizmetler sektörünün payı aynı dönemde çok küçük bir artışla %2,4'ten %5'e çıkmıştır.

Toplam erkek istihdamı içinde sanayi sektörünün payı, 1980–2000 yılları arasında %10,9'den %12,3'e yükselmiştir (Tablo–5). Kadınların toplam istihdamı içinde sanayi sektörünün payı 1980 yılında %2,7 iken, 2000 yılında %1,5'e düşmüştür. Bütün bu veriler Tokat emek piyasasında kadın işgücünün erkek işgücüne göre ikincil konumunu yansıtmaktadır. Tokat'ta kadın

işgücünün parasal karşılığı alınabilen işlerin bulunduğu sektörlerde katılımları çok düşüktür. Bu durum kadınların kendi kazançlarını elde edebilecekleri işlere ne kadar az erişebildiklerini göstermektedir.

Tablo-5 Tokat'ta 1980-2000 Döneminde İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
Erkek			
1980	70,8	10,9	17,1
1985	66,8	10,9	21,8
1990	63,5	12,1	23,9
2000	59,7	12,3	27,8
Kadın			
1980	94,4	2,7	2,4
1985	94,1	2,3	3,0
1990	90,5	5,7	3,6
2000	93,5	1,5	5,0

Kaynak: DIE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 53

Not: İyi tanımlanmamış faaliyetler tabloya dâhil edilmemiştir.

4.3.İstihdamın İşteki Duruma Göre Dağılımı

Tokat'ta kadınlar emek piyasasına, ağırlıklı olarak ücretsiz aile işçisi olarak katılmaktadır. Kadınların bu emek kullanım biçimleri ile emek piyasasına katılım oranları, 1980 yılında %90,1'iken, 2000 yılında sınırlı bir azalışla %88,6'ya düşmüştür. Erkeklerde ise ücretsiz aile işçiliği statüsü aynı dönemde %34,8'den %31,9'a gerilemiştir (Tablo-6).

Ücretsiz aile işçiliği, kadınların, erkeklere göre daha yoğun olarak bulunduğu bir statüdür. Bu durumun başlıca nedeni, kırsal kesimde hane reisi olan erkeklerin, kendi hesabına çalışan tanımıyla istatistiklere yansımalarıdır. Hiç toprağı olmayan ya da hane reisi tanımına uymayan erkekler, istatistiklere ücretsiz aile işçisi kategorisinde dâhil edilmektedir (Ecevit, 2000: 144). Kırsal alanda kadınların, toprak mülkiyeti yok denecek kadar azdır. Toprak sahibi olsalar bile, kendi topraklarının kullanımını kontrol edememektedirler. Ataerkil ilişkiler çerçevesinde kadın, erkeğin denetimindedir. Evin geçimini sağlayan asıl kişi olmadığı içinde hane reisi tanımına uygun görülmemektedir. İşgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyet temelli işbölümü, kadınların istihdam statülerinde kendini belli etmektedir. Evin geçimini sağlayan asıl kişi olarak görülen erkek ancak, üretim araçlarına sahip olmadığı zaman, ücretsiz aile işçisi statüsüne dâhil edilmektedir. Bunun dışında, aile reisi sıfatı ile kendi hesabına çalışan kategorisinde yer almaktadır.

Tablo-6 Tokat'ta 1980-2000 Döneminde İstihdamın İşteki Duruma Göre Dağılımı (%)

Sayım Yılı	Toplam İstihdam	Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli Çalışanlar		Kendi Hesabına Çalışanlar		Ücretsiz Aile İşçisi Olarak Çalışanlar	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam							
1980	286.481	40.890	14.3	74.864	26.1	169.780	39.3
1985	311.527	47.359	15.2	73.039	23.4	190.388	61.1
1990	334.279	58.834	17,6	89.391	26.7	184.632	55.2
2000	342.158	70.217	20.5	77.465	22.6	191.218	55.9
Erkek							
1980	159.780	35.873	22.5	67.430	42.2	55.640	34.8
1985	170.570	41.904	24.6	68.539	40.2	59.414	34.8
1990	185.015	50.730	27.4	74.720	40.4	58.269	31.5
2000	197.362	61.247	31.0	70.550	35.7	62.094	31.9
Kadın							
1980	126.701	5.107	4.0	7.434	5.9	114.140	90.1
1985	140.957	5.455	3.9	4.500	3.2	130.974	92.9
1990	149.264	8.104	5.4	14.671	9.8	126.363	84.7
2000	144.796	8.970	6.2	6.915	4.8	128.314	88.6

Kaynak: DIE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 55

Tablo-6'da da görüldüğü gibi ücretsiz aile işçiliği statüsünde çalışma, (tüm yıllar için) erkeklerin, kadınlara göre daha az bulunduğu bir statü iken; kendi hesabına çalışma da, kadınların erkeklere göre daha az bulunduğu bir istihdam statüsüdür. Tokat yerel işgücü piyasasında, kadınların ücretli ve yevmiyeli işlerde istihdamı ise, sınırlı kalmaktadır. Kadınların ücretli, maaşlı veya yevmiyeli istihdam oranı 1980 yılında %4'iken, 2000 yılında (sınırlı bir artışla) %6,2'ye yükselmiştir. Aynı dönemde erkeklerin bu kategorideki istihdam oranı %22,5'ten %31'e yükselmiştir.

Yerel toplumda var olan ataerkil değerler ve bu değerlerin kadın ve erkeğin işlevlerine yüklediği anlamlar, kadınları ücretli işlerden uzak tutmaktadır. Bu rol dağılımı, kadınlar üzerinde erkeğin denetimi ve otoritesini meşrulaştırmaktadır (Delaney, 2001). Kadının üzerindeki bu denetimin sürdürülebilmesi, kadının ahlaki ve ekonomik açıdan erkeğe bağımlı olmasını gerektirmektedir (Özyeğin, 2001: 101). Bu nedenle, kadının ekonomik açıdan bağımsız olması anlamına gelen, ücretli işlere girmesi hoş görülmemektedir. Ayrıca, ahlaki açıdan, kadının cinselliğine, namusuna ve erkeğin şerefine yönelik endişeler de, kadınların ücretli işlere ulaşmasını kısıtlamaktadır. Bu

değerlerin biçimlendirdiği ataerkil yapılanmada, ücretsiz aile işçisi statüsünde, evde ve tarımsal üretimde başlıca çalışanlar kadınlar olduğu halde, bağımsız ekonomik aktörler erkekler olmaktadır (Kandiyoti, 1997). Kadınların yaptıkları işler, ikincil ve önemsiz görülmektedir^f. İş yüklerine ve ağır çalışma koşullarına rağmen, kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın, çalışmasının karşılığında bir gelir almamaktadır.

4.4.İstihdamın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Tokat'ta kadın işgücününün mesleki dağılımına baktığımızda 2000 yılında kadınlar, ezici çoğunlukla (%93,5) tarımsal mesleklerde istihdam edilmektedir. Kadınların ikinci en çok istihdam edildikleri alanı (%2,7) ilmi, teknik ve bunlarla ilgili diğer meslekler kategorisi oluşturmaktadır. Bu kategoride kadınlar, daha çok öğretmenlik mesleğinde yer almakta iken, aynı kategoride yer alan mimar, mühendis, ekonomist, hukuk ile ilgili mesleklerde istihdama katılımları çok az olmaktadır (DİE, 2002: 140). Bu kategorileri, büro ve muhasebe memurluğu, kasiyerlik, sekreterlik gibi işleri kapsayan idari ve benzeri işlerde çalışan kadınlar (%1,4) ve sanayi işçiliğini kapsayan tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışan kadınlar (%1,3) izlemektedir. Tarım dışı tüm meslek kategorilerinde, istihdam edilen kadınların oranları, erkeklerin gerisindedir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, daha çok öğretmelik, büro ve muhasebe memurluğu, sekreterlik, temizlik işleri, kuaförlük gibi işlerde istihdam olanağı bulmaktadırlar. Bu işler, kadınların evde yaptıkları işlerin uzantısı olan kadınlık rollerine uygun işlerdir. Kadınlar aleyhine olan bu mesleki bölünme, (kadınların daha düşük nitelikli ve düşük statülü işlerde istihdamı) kadınlara, emek piyasasında düşük ücretli ve daha az yükselme olanağı sağlayan işleri getirmektedir.

4.5.İşsizlik

Tokat emek piyasasında 1980–2000 döneminde işsizlik oranları gerek erkekler gerek kadınlar için yükseliş eğilimindedir. Erkeklerde 1980 yılında %3,1 olan işsizlik oranı, 1990 yılında %5,3'e; 2000 yılında da %8,4'e çıkmıştır.

^f Oysa özellikle kırsal alanda yoğun olarak kullanılan kadın emeğinin bu biçimi için harcanan süre, bir gelir karşılığı çalışılan toplam iş süresinden daha fazla olmaktadır. Kasnakoğlu (2002: 87), kadınların tarla hazırlığı, tarla sürme ve ekim-dikim gibi işleri için haftada 30–44 saat çalıştıklarını belirtmektedir. Şeker pancarı, tütün, mercimek ve nohut gibi tarımsal ürünlerin üretiminde kullanılan emeğin % 71,1'ini kadın emeği oluşturmaktadır. Kırsal yörelerde kadınların iş yükü, erkeklerden % 20 daha fazladır (Kasnakoğlu, 2002: 90).

Kadınlarda işsizlik oranları aynı dönemde sırasıyla %0,7; %1,5 ve %3,5 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002: 52). Tokat genelinde kadın işsizlik oranı yükselmekle birlikte erkek işsizlik oranının gerisindedir. Bunun nedeni ise, kadınların ağırlıklı tarımda ücretsiz aile işçisi olarak istihdamda bulunmalarıdır. İlde tarım istihdamının ağırlığı, işsizlik oranlarının Türkiye ortalamasına göre düşük olmasına yol açmaktadır. Kadın işsizlik oranları, il ve ilçe merkezlerinde, erkek işsizlik oranlarından daha yüksektir. 2000 verilerine göre il merkezinde kadın işsizlik oranı %31 ve ilçelerde %38,7 iken, erkeklerde aynı oran ilde %13 ve ilçelerde %23,2 olarak gerçekleşmiştir (DİE, 2002: 126).

Tablo-7. 2000 Yılında Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları

	İl Merkezi		İlçe Merkezi		Köyler Toplamı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	30,0	51,8	36,3	45,3	0,1	0,
Bir okul bitirmeyen	26,4	50,0	30,9	49,6	0,1	0,
İlkokul mezunu	13,4	49,3	21,9	46,5	0,4	0,
İlköğretim mezunu	41,4	69,4	54,8	72,2	1,0	0,
Orta veya dengi meslek okulu	12,4	37,0	22,4	50,0	0,9	0,
Lise veya dengi meslek okulu	16,4	32,6	27,3	44,2	3,9	4,
Yükseköğretim	7,3	14,8	9,9	15,0	4,9	8,
Toplam	13,8	31,0	23,1	38,6	0,9	0,

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2002: 138-139

2000 yılı verilerine göre il merkezinde ilköğretim mezunu, ilkokul mezunu, okur-yazar olup bir okul bitirmeyen ve okuma yazma bilmeyen kadınlar arasında işsizlik yüksek oranda seyretmektedir. Bu dört gruptaki kadınlar arasındaki işsizlik oranları sırasıyla %69,4; %49,3; %50,0 ve %51,8'dir. Bu gruplardaki erkek işsizlik oranları sırasıyla %41,4; %13,4; %26,4 ve %30,0 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretim mezunu kadın ve erkeklerin işsizlik oranları sırası ile % 14,8 ve %7,3'dür (DİE, 2002: 138-139).

Kadınlar, erkeklere göre tüm eğitim düzeylerinde daha çok işsizlik sorunu ile karşılaşmaktadır. Kadınların eğitim düzeyi yükselse bile, Tokat emek piyasasında iş bulmaları kolay olmamaktadır. Gerek il gerekse ilçe merkezlerinde yükseköğretim mezunu kadınların erkeklere göre işsizlik oranları çok yüksektir. Bu eğitim basamağında kadınların işsizlik oranı ilde %14,8, ilçe merkezlerinde ise %15'dir. Aynı oranlar erkekler için sırasıyla il merkezinde %7,3 ve ilçe merkezlerinde %9,9'dur. Toplumsal cinsiyet rolüne göre kadının asıl sorumluluğu eşlik ve anneliktir. Bu nedenle kadının işgücü piyasasına katılımı, kadının asıl görevlerine uygun -ev işlerinin uzantısı sayılabilecek

alanlardaki- işler ile sınırlı kalmaktadır. Sekreterlik, bakım işleri, gıda, dikiş ve benzeri işler, işgücü piyasasında iş arayan kadınlar için uygun görülen sınırlı alanlardır. Erkekler, iş alanlarını daha geniş bir yelpazede bulabilirken, kadınların istihdama katılımı kültürel değerlerin izin verdiği iş ve işyerlerinde daha sınırlı bir alanda olmaktadır. Diğer taraftan erkeğin evin geçimini sağlayan asıl kişi olarak görülmesi yönündeki değerler, erkeğin bulabildiği her işi yapmasını getirmektedir. Bütün bunlar, yüksek kadın işsizlik oranlarının gerisindeki önemli nedenler olmaktadır.

5.Sonuç

Bu çalışmada Tokat emek piyasasında kadın işgücünün konumu toplumsal cinsiyeti temel alan bir perspektifle (yaklaşım) incelenmiştir. Elde edilen temel bulgular şunlardır:

✓ Tokat emek piyasasında kadınların işgücüne katılım oranları her yıl için erkeklerin gerisindedir ve yıllar itibariyle düşmektedir.

✓ Kadın işgücü genç işgücüdür; kadınların il ve ilçe merkezlerindeki işgücüne katılım oranları 20–24 yaş gruplarında zirveye ulaşmaktadır. Sonraki yaş gruplarında ise evlilik ve çocuk sahibi olma durumunda işgücü piyasasından çekilmektedirler. Dolayısıyla kadın işgücü emek piyasasının düzenli ve kalıcı değil, yedek işgücü konumundadır.

✓ İstihdamdaki kadın işgücünün ezici çoğunluğu üretken olan sektörlerde (sanayi) değil, üretken olmayan sektörlerde (tarım) yoğunlaşmıştır.

✓ Kadın işgücü emek piyasasına ağırlıklı olarak parasal karşılığı olmayan bir istihdam statüsü olan ücretsiz aile işçisi statüsünde katılmakta, buna karşın ücretli ve yevmiyeli işlerde istihdamı ise, çok düşük kalmaktadır.

✓ Kadın işgücünün, erkeklere oranla tarımsal meslekler dışında, diğer tüm meslek kategorilerinde istihdama katılımı erkeklere göre çok düşüktür. Kadın işgücü aleyhine olan bu mesleki bölünme (kadınların daha düşük nitelikli ve düşük statülü işlerde istihdamı), kadınlara işgücü piyasasında düşük ücretler ve daha az terfi olanağı sağlayan işleri getirmektedir.

✓ Kadın işgücünün işsizlik oranları yükseliş eğilimindedir. Kadın işsizlik oranları, il ve ilçe merkezlerinde, erkek işsizlik oranlarından daha yüksektir. Tüm eğitim düzeylerinde özellikle, yüksek öğretim mezunları kategorisinde, kadın işsizlik oranı erkek işsizlik oranından çok yüksektir.

Bu tespitler Tokat'da kadın işgücünün emek piyasaları ile yeterince bütünleşemediğini; erkek işgücüne göre emek piyasasındaki ikincil konumlarını

göstermektedir. Bu sürecin tersine çevrilebilmesi için, kadınların emek piyasasına ve istihdama katılımını arttırıcı, istihdamdaki kadınların durumlarını iyileştirici politikalar yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Kadınların, ildeki sosyo-kültürel yapıdan kaynaklanan ataerkil zihniyet ve uygulamalar karşısında toplumsal yaşama katılımı önündeki engellerin kaldırılması, eğitim ve çalışma haklarından yararlanması için çeşitli sosyal destekler ve hizmetler sunulması gereklidir. Yerel yönetimler (belediyeler) çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinde sorumluluklar üstlenmelidir. Kadının dışarıda çalışması önündeki sosyo-kültürel faktörlerden kaynaklanan olumsuz düşüncelerin aşılabilmesi için yerel TV’de kadının çalışmasını doğallaştırıcı, yerleştirici ve özendirici programlar yapılmalıdır. Kadın istihdamının geliştirilmesi için İŞKUR-Üniversite (işgücü piyasasının gereksinim duyduğu alanlarda kadın işgücü talebini nicel ve nitel olarak belirlemek gibi) ortak araştırmalar yapmalı; İŞKUR, özel sektör, üniversite, yerel yönetimler ortak projeler geliştirmelidir. İŞKUR İl Müdürlüğü ve İl İstihdam Kurumları güçlendirilmeli; toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının tüm kurum politikalarına ve yönetimine yerleştirilmesi sağlanmalıdır. Başta İŞKUR olmak üzere, kadın işgücüsüyle ilgili olabilecek tüm kamu kurum ve kuruluşlar, cinsiyet temelinde ayrılmış düzenli ve sistemli istatistikler toplamalıdır. İŞKUR mesleki eğitim hizmetlerinde, kadınlar için, geleneksel mesleklerin dışında iş alanlarına yönelmesini ve yeni meslekler kazanmalarını sağlayacak eğitim programları düzenlenmelidir. 5804 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun örnek alınmalıdır. Söz konusu kanun, kalkınmada öncelikli yörelerde yeni istihdam edilen işçilerin sigorta primi işveren hissesine devlet desteği sunmaktadır. Benzer düzenleme kadınlar için yapılmalı ve yeni kadın işçilerin SSK primlerinin bir kısmı devlet tarafından üstlenilmelidir.

Bu çalışma Tokat emek piyasasında kadın işgücüsünün konumuna ışık tutma yönünde bir adımdır. Kuşkusuz bu konunun daha kapsamlı araştırılması, kadın işgücüsünün emek piyasasına katılımını artırma yönünde geliştirilecek yerel emek piyasası politikaları açısından bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Abelda, R. (1997) Economics and Feminism, New York: Twayne Publishers.
- Anker, R. (1998) Gender and Jobs: Sex Segregation of Occupations in the World, Geneva: International Labour Office.
- Blau, F. D. & Lawrence M. K. (2000) "Gender Differences in Pay", The Journal of Economic Perspectives, 4: 75-99.
- Delaney, C. (2001), Tohum ve Toprak, (Çev: S. Somuncuoğlu ve A. Bora) İstanbul: İletişim
- DİE, (2002) 2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- Tokat İli, Ankara: DİE.
- Ecevit, Y. (1992), "Türkiye'de Kadın İşgücünün Marjinalliği" Bülten Dergisi 11
- Ecevit, Y. (2000), Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, İstanbul: Tüsiad Yayınları.
- Ecevit, Y. (2008), "İşgücüne Katılım ve İstihdam", Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, İstanbul:
- Ertuğrul, E. (2004), Tokat İli Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., (Araştırma Müdürlüğü).
- Eyüboğlu, A.ve diğerleri, (2000), Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları, Ankara: KSSGM.
- Hartmann, H. (2006), Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği, (Çeviren: Gülşat Aygen), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- İlkkaracan, İ. (1998) "Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı", Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyetinin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi, (C-2: Ekonomi-Toplum-Çevre), İstanbul: Türk Tarih Vakfı (285-302)
- ILO, (2007), Global Employment Trends, Geneva: International Labour Office.
- Kandiyoti, D. (1997), Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, (Çeviren: F. Özbay, H. Tapınç, Ş. Tekeli, F. Sayılan, A. Bora), İstanbul: Metis
- Kasnakoğlu, Z. (2002) "Türkiye ve Yakın Doğu Ülkelerinde Kırsal Kesimde Kadın İstihdamı", Kadın İstihdamı (Der: T. Bulutay) Ankara: DİE 63-109
- Klasen, S. (1999), "Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from Cross-Country Regressions", Gender and Development Working Paper Series, No.7, The World Bank
- Mackintosh, M. (1981) "Gender Economics: The Sexual Division of Labour and The Subordination of Women", Of Marriage and The Market: Women's

- Subordination Internationally and Its Lessons, içinde, (Editors: K. Young, C. Wolkowitz , R. McCullagh) Londra: Routledge, (3-17).
- Özer, M. ve M. K. Biçerli, (2003), “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1:, 55–85.
- Özkaplan, N. ve U. Serdaroğlu (2004), “Yönetici Kadınlar”, Ekonomik Yaklaşım, Sayı: 52–53: 77–93
- Özyeğin, G. (2005), Başkalarının Kiri: Kapıcılar, Gündelikçiler ve Kadınlık Halleri (Çev: Suğra Öncü), İstanbul: İletişim
- Peterson, J.ve M. Lewis (1999) The Elgar Companion to Feminist Economics, Massachusetts: Elgar Publishing
- Plantenga, J. (1997) “European Constants and National Particularities: The Position of Women in the EU Labour Market”, Gender and Economics, içinde, (Der: A. G. Dijkstra ve J. Plagenta), Londra: Routledge (86–103)
- Sinclair, M. T. (1991), “Women, Work and Skill: Economic Theories and Feminist Perspectives”, Working Women: International Perspectives on Labour and Gender Ideology, içinde, (Derleme: N. Redclift & M. T. Sinclair), London: Routledge (1–25)
- Taborga, C. ve B. Leach (2000) Cins Bakışı Sözlüğü, (Çev: Ertuğrul Kürkçü ve Nadire Mater) İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, Yayın No:3.
- Tokat Valiliği, (2003) Tokat İl Gelişme Planı, Tokat: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü.
- Tokat Valiliği, (2007) Tokat İl Brifingi, Tokat.
- Toksöz, G. (2007) Türkiye’de Kadın İstihdamının Durumu, Ankara: ILO.
- Topbaş, Ş. ve Y. Ercan (2005), 2005 Yılı İlk Üç Aylık Çalışmalar, T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tokat İl Müdürlüğü
- TÜİK; (2005) Genel Nüfus Sayımı: Göç İstatistikleri, Ankara: TÜİK.
- TÜİK, (2006), Türkiye İstatistik Yıllığı
- TÜİK, (2007) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması–2006, Ankara.
- TÜİK, (2009), Hanehalkı İşgücü Anketleri Dönemsel Sonuçları, 2009, www.tuik.gov.tr (Çeşitli tarihlerde çevrimiçi erişim)